

FREEDOM FOR AN OLD BELIEVER
By Paul John Wigowsky

СВОБОДА СТАРОВЕРЦЮ
Павло Іванович Віговскій

РОЗДІЛ 2 – «Воздвиження Чесного Хреста Господнього»

Була неділя, і справи в китайському комуністичному світі йшли, як завжди. Люди купували, продавали, торгували, займалися справами, як і в будь-який інший день тижня. Андрій рано-вранці пішов продати рушницю китайцеві, щоб отримати грошей для Івана. Стефана Дуракова поклали в труну під час підготовки до панахиди на церковному кладовищі. Іван і Маша спали після нічної служби. Прокинулися опівдні, коли Андрій уже повернувся з міста з грошима. Він залишив гроші дідусеві, коли йому сказали, що його друг ще спить.

«Скажи Іванові, що я спробую встигнути на вокзал сьогодні ввечері, коли потяг має відправитися в Гонконг», — наказав Андрій.

Андрій сидів у возі й шмагав коня, перш ніж Іван встиг підвестися з ліжка. Іван чув гомін біля вхідних дверей, але йому було важко розплющити втомлені очі. Він завжди почувався так після довгої нічної служби.

— Що сказав Андрій? — спитав Іван, відтираючи кісточками пальців сон з очей. Він зупинився за три фути від діда й нетерпляче чекав на відповідь.

— Він сказав мені віддати ці гроші тобі, — сказав Іов, простягаючи Іванові в витягнуту ліву руку згорток грошей. Іов погладив свою довгу сиву бороду, намагаючись згадати, що ще від нього очікується передати. Тоді він відчув поколювання в голові, і в його пам'яті спалахнула картина Андрія. Миттєво він почув слова: «Скажи Іванові, я спробую встигнути на вокзал».

— І ще дещо, — пробурмотів Іов, коли його очі виблискували від радості спогаду. «Андрій сказав, що спробує зустріти вас на вокзалі востаннє перед тим, як ви поїдете в Гонконг». Про радянських агітаторів, які були в місті, Іов нічого не згадував. Андрій коротко зазначив про їхню присутність у Харбіні.

Іван повернувся до своєї кімнати, акуратно склав гроші в гаманець і помолився. Маша заворушилася, а Іван стрімко й прискіпливо кланявся і хрестився. Він пробурмотів Господню молитву, а потім завершив ще одним коротким проханням до Господа «не гніватися на мене, грішного і ледачого слугу». Він наголосив на заключних словах: «і просвіти очі мого серця, щоб пізнати Твоє слово, і зрозуміти Твої заповіді, і чинити Твою волю, і співати Тобі з відкритим серцем». Маша прошепотіла слова: «І славити святе і всемогутнє ім'я Твоє, Отця, і Сина, і Святого Духа, нині, і повсякчас, і на віки віків. Амінь».

Маша тричі вклонилася до землі біля чоловіка, а потім перехрестилася, завершуючи ранкову молитву. Вона стримувала сльозу, уявляючи, який важкий шлях їх чекає. Вона насилу підвелася на ноги під вагою дитини в утробі та під тягарем непереборної депресії, яка раптово охопила її серце.

"Що з тобою?" — спитав Іван, хапаючи Машу за руку, яка почала хитатися і збиватися з опори.

— Не знаю, — відповіла Маша, лежачи на руках у Івана. «Я відчув легку слабкість і сум».

«Ти маєш почуватися щасливим», — підбадьорив Іван. «Нас чекає світле майбутнє».

— Знаю, — відповіла Маша. «Але я думала про невизначеність, яка чекає попереду. Що, якщо ми не встигнемо до Америки? Що, якщо нас обманом змусять поїхати в якусь іншу країну? Якою роботою ви будете займатися? І як ми будемо жити? "

— Люба моя Машенька, — дорікнув Іван у пестливій формі її імені. «Наше життя в руках Бога. Він привів наших батьків до цього моменту, а тепер Він приведе нас до землі обітованої. Я не сумніваюся, що ми колись житимемо в Америці. Не хвилюйтеся про це . Ми все владнаємо».

Іван заспокійливо обняв Машу за плече і погладив її по щоках. Він поцілував її сльози і запевнив її ласкавими словами, що все в них вийде добре.

Теплий ніжний момент був перерваний рідкісним явищем у сільській місцевості — різким звуком скигливого армійського джипа. Іван швидко побіг до вхідних дверей, щоб побачити, що, на землі, проникає в їхні приватні володіння. Іов глянув через Іванове плече, коли радянський

джип заgrimів і забуксував, зупинившись загорошеною дорогою біля їхньої всипаної гравієм доріжки. З двомісного джипа вийшли двоє чоловіків у коричневій формі та швидко підійшли до дверей.

«Товарищи», - сказав старший із двох чоловіків, незграбно посміхнувшись. Його обличчя було червоне від надмірного пияцтва, а руки були забруднені сигаретною смолою та нікотинном. Ліву частину горла прикрашав тонкий шрам від ножового поранення. Він звертався до всіх людей вживаним радянським терміном «товаришу».

"Чого ти хочеш?" запитав Іван, зайнявши оборонну позицію, склавши руки на грудях.

— Ми чули, що західні жителі спокусили китайців відпустити декого з вас за кордон, — почав літній чоловік, який був сержантом. «Наше радянське консульство в Китаї стурбоване своїми російськими громадянами і бажає тепло вітати на Батьківщині всіх, хто бажає повернутися».

«У нас немає такого бажання», — прямо заявив Іван. Він був готовий зачинити двері, коли інший чоловік ступив уперед із витягнутою правою рукою.

«Пожалуйста подожди-ка минутку,» (Будь ласка, зачекайте хвилинку) ввічливо попросив молодший чоловік у накрохмаленій формі. Іван зупинився й подивився на юнака, прикрашеного кількома вишуканими на вигляд металами. Його юнацьке обличчя та висококласні манери були повним контрастом до його низькорослого, кремезного товариша. Іванові в очі впала блискуча медаль із написом «Орден Леніна».

— Вислухайте мене, — почав молодий офіцер. «Ми почали нову програму в Росії».

Його навчили використовувати Росію замість Радянського Союзу під час розмови з нерадянами. Слова «нова програма» змусили навіть Іова нашорошити вуха. Він пройшов повз Івана, і молодому лейтенантові був помітний його селянський вигляд.

«Ця нова програма полягає в тому, щоб повернути землю людям і повернути всіх росіян на завойовану землю», — продовжував молодий лейтенант, який мав досвід мистецтва переконання за допомогою позитивної пропаганди. «У Росії світле майбутнє, і ми хочемо об'єднати всіх росіян під гаслом «Мир всьому світу». Зараз Росія досягає свого найвищого потенціалу, і протягом місяця вона посяде своє місце як

найсмівливіша та найавантюрішча нація на землі. Росія планує досягти зірок і вказати шлях у космос для всього людства. Я не можу розкрити все факти для вас, але я можу пообіцяти вам одне».

"Що це?" — спитав Іов, сходячи з порога дверей на землю. Молодий лейтенант дивився старому просто в очі.

«У Росії змінилося на краще», — з посмішкою оголосив молодий лейтенант. «Навіть церкви знову відкривають свої двері, і людям дозволяється збиратися і поклонятися своєму богу. Дні переслідувань минули».

Іов не повірив своїм вухам. Чи може це бути правдою?

"Ти брешеш!" — вигукнув Іван. Іван витріщився на голеного молодого лейтенанта. Іван побачив людину, яка розмовляла російською, але суперечила традиційній моделі бородатого росіянина (образ, який Іван сформував у своїй свідомості щодо того, що було справжнім і православним на відміну від того, що було фальшивим і безбожним).

"Почекай хвилинку!" — озвався Іов своїм писклявим старечим голосом. «Можливо, у тому, що він каже, є частка правди».

— Немає жодної правди в його словах, — заревів Іван. Його голос і обличчя стали нагадувати лева, який збирається проковтнути свою жертву. Він показав пальцем на сержанта, який незручно сидів на водійському сидінні і кури тонку трубочку радянської сигарети. «Той чоловік — тварина, і має вигляд убивці. Я б ніколи не довірив своє життя його рукам. Я чув, він везе наших людей до Сибіру і батогами їх до смерті».

При згадці слова «вбивця» сержант підвівся. Він не чув, щоб його так називали з часів Другої світової війни, коли він холоднокрівно зарізав німця. Саме тоді він отримав ножове поранення в горло. Німцеві вдалося на мить вихопити ніж з його руки та вдарити по його життєво важливому канату, але сержант здолав його ведмежими обіймами та перерізав німцеві горло, перш ніж він встиг вдарити знову.

«Я навчу вас обзивати мене», — заревів сержант, кидаючись до чоловіка, який наважився протистояти йому. Молодий лейтенант стояв на його шляху, розкинувши з боків руки, загороджуючи шлях будь-якій стрімкій атаці. Молодий лейтенант прошепотів на розлючені вуха сержанту погрозу, і сержант миттю відступив. Він не хотів, щоб на нього повідомляли про непідпорядкування вищому офіцеру.

— Вибачте за його поведінку, — холодно сказав молодий офіцер. «Він багато вистраждав на війні, а шрами пам'яті не заживають у таких старих бойових коней».

Іван стояв у дверях, тремтячи від думки, що мало не спровокував бійку воїна-ветерана. Маша спостерігала за розборками з вікна, що виходило на доріжку, а тепер прийшла на допомогу Івану.

— Заходь, Ваню, — попросила вона, взявши його за руку й відтягнувши назад у безпечне місце. Іван не встояв. Він відчув заціпеніння й слабкість, наче кров хлинула з голови до ніг.

— Старичок, — сказав молодий офіцер, фамільярно звертаючись до Іова. «Ти скажи тому своєму хлопцеві, що Росія може використати його бойовий дух і його мужню енергію. І не забувай, як говорить наша приказка: «Своя земля і в горести мила навіть у часи горя.»

— Чи правда, юначе, — перебив Іов, який мав намір знайти розв'язку давнього питання, — що Росія справді збирається повести світ до кращого майбутнього?

— Це факт, — гордо відповів молодий офіцер.

«І православна віра буде повернена на належне їй Богом місце?» — запитав Іов із зірким виразом в очах.

«Релігія буде терпима», — по суті заявив молодий офіцер. «Товариш Хрущов нас у цьому запевнив».

«Тоді ще є надія на Росію», — міркував старий, коли його очі дивилися на північний захід через пагорби на землю, яку він колись називав «родиною». «Якщо Росія згадає про Бога і згадає про свою місію в світі, як вчили нас наші батьки, тоді хрест страждань спаде з її спини і вона знову стане прямо в православній вірі, як колись до того, як єретичні зміни принесли руїну і суд над землею».

Молодий офіцер і гадки не мав, про що бурмоче старий. Він побачив, що старий просто розмовляв сам із собою, ніби в якійсь замріяності чи в якомусь захваті.

«Ходімо до наступного дому», — подав знак молодий офіцер водієві. — Старий балакає, як дурень.

Сержант повернув ключ у замку запалювання, і мотор джипа захрипів і на мить захлинувся від усього сільського пилу, що потрапив у його карбюратор. Іов розвернувся й гукнув у бік джипа.

"Чи є інші, хто повертається до Росії?" запитав Іов.

"Що ти сказав?" — крикнув у відповідь молодий офіцер.

До джипа підійшов Іов. «Чи є інші росіяни, які готові повернутися до Росії?» — повторив він.

— Так, — відповів молодий офіцер. «У нас є кілька вантажівок біля консульства в місті, які готові повернутися сьогодні ввечері разом із призначеними для них людьми. Ми вже відправили конвой на початку цього тижня. Я сказав вам, що це велика програма, і багато хто з ваших людей воліли б повернутися до Росії блукає по лицю землі до кінця своїх днів».

«Я знову хочу повернутися на свою «родину»», — сказав Іов. Його душа стрибала від радості в серці. Раптом він зрозумів, що повертається додому. Його шлях по землі закінчився.

— Ми тобі мало користи, старий, — прямо зауважив сержант.

— Усе гаразд, — тактовно вставив молодий офіцер. «Ви все ще можете приїхати. Росія-матінка знову прийме вас у свої обійми, скільки б вам не було років. Будьте в консульстві до настання темряви. Це кілька кварталів від залізничного вокзалу. Ви його знайдете».

Сержант свистнув заднім ходом, а потім переключив на першу передачу, піднявши хмару пилу під обертовими шинами. Молодий лейтенант помахав і посміхнувся Іову, який відвернув обличчя від сліпучого пилу.

Іов перехрестився і пробурмотів своє звичне «Господи помилуй», відчиняючи двері до хатини. Він точно знав, що мав робити. Він уявляв кільцевий шлях свого паломництва, яке розпочалося з Росії і зрештою поверталось туди знову. Він торкнувся дерев'яного хреста, що висів у нього на шиї на товстій нитці, і пробурмотів молитву, перш ніж підійти до Івана.

— Онук мій любий, Іоанн, — почав старий патріарх, підходячи до Івана.
— Я хочу, щоб ви сіли на хвилинку й послушали мої останні слова настанови.

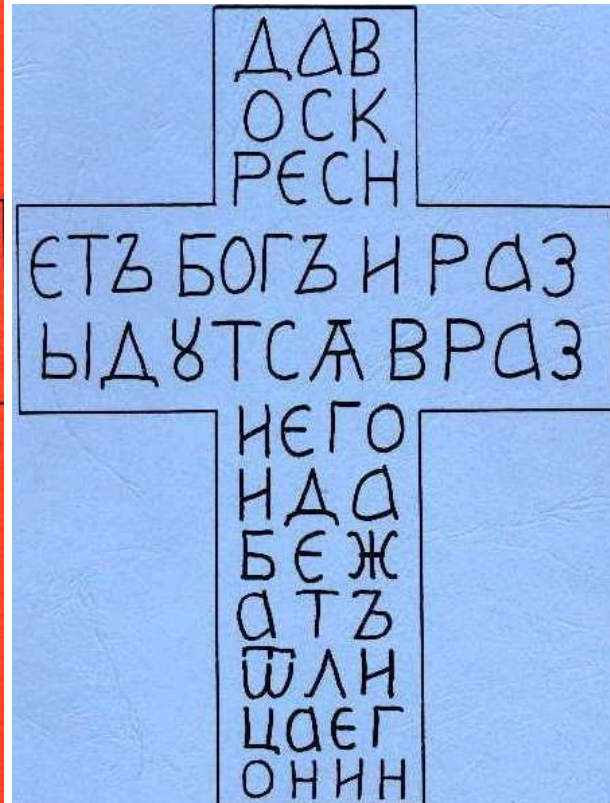
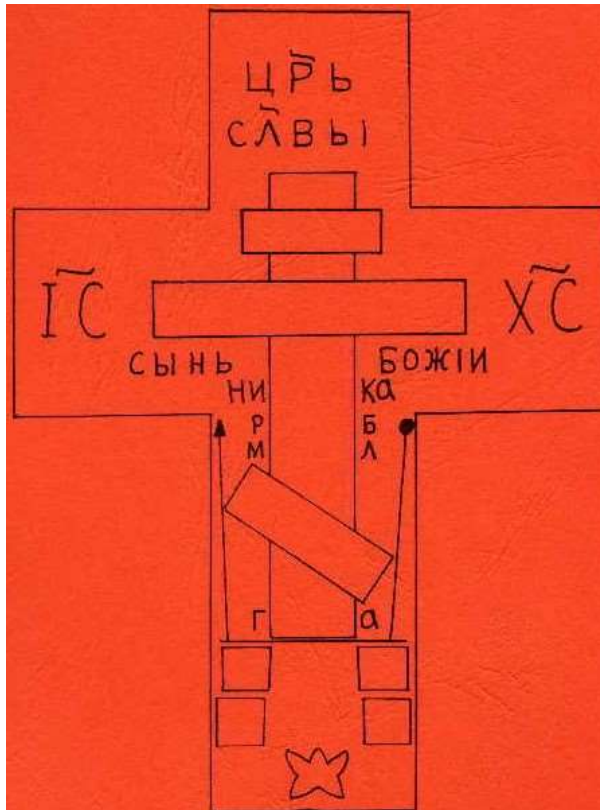
Іван відчував серйозність моменту, бо його дідусь називав духовне ім'я Іоанн лише в моменти особливого духовного навчання. Він сів у крісло навпроти Іова, який з тремтячими руками стояв перед Іваном.

«Цей хрест, який я збираюся подарувати тобі, є священною реліквією, яку дав мені мій настоятель Авраам перед тим, як пішов назустріч своєму Творцю». Іов показав Іванові коричневий дерев'яний хрест приблизно два дюйми завдовжки і один дюйм завширшки. На нижній частині хреста була потерта пляма, а на нефарбованій зовнішній стороні виднілися осколки світло-коричневого відтінку, з яких складалася його суть.

«Цей дорогоцінний хрест має давню історію, і він завжди благословляв і оберігав тих, хто його шанував, носив на шиї», – благоговійно констатував Іов. «Дерево це святе. Його зробили багато років тому на Русі з освяченого дерева. На ньому викарбувані символи нашої віри. Слухайте уважно і завжди запам'ятовуйте те, що я вам скажу».

Іов підійшов до Івана і став на його праве коліно, показуючи Іванові лик хреста. Іван трохи нахилився і вдивлявся в таємницю дерев'яного хреста. Він бачив його раніше, але тепер він мав честь мати його у своєму володінні. Він був більший за дюймовий м'який металевий хрест, який він носив на шиї.

«Ви чули, як кажуть, я впевнений, — продовжував Іов, — що латинський хрест має чотири кінці, а наш православний хрест має вісім кінців. Таємниця Божа може бути відкрита свого часу. Наш хрест поєднує в собі три хрести: перший хрест зверху має напис «Цар Слави»; другий хрест, довший, трохи йде горизонтально під меншим верхнім і паралельно йому з боків напис «Исей Христос, сын Божий»; третій хрест, діагональний хрест, з лівою ногою. знаходиться нижче піднятої правої ноги, має з боків напис «раб Божий, место лобное, глава адамова» (раб Божий, місце Черепа, голова Адама), використовуючи просто перші ініціали. З'єднує нижній хрест і зліва і справа стоять очеретини на якому оцет у губці було дано нашому Господу випити, і спис, який пронизав його бік. З боків хреста біля його середини є напис «ні ка», що означає «Нас искупи кров'ю адамова» (спаси нас кров'ю Адама). А біля підніжжя хреста знаходиться голова Адама, яка спочиває під усією конструкцією трьох хрестів. Я чув, як кажуть, що хрест Христа був створений із трьох видів дерева: «кипариса, певга, і кедра». Один із наших учителів, святий Іоанн Златоуст, однак, був на думці, що хрест тільки дубовий».

Іван ламав голову над словами «кіпариса, певга, і кедра». Він знав кипарис і кедр, але ніколи не чув про третє дерево.

— Що за дерево таке певга? запитав Іван.

— Це й для мене загадка, — відповів Іов. Він перевернув хрест на зворотний бік і вказав на одновіршовий напис. «На цьому боці знаходиться молитва захисту, яку ви читаете перед сном увечері. Навчіть її своїх дітей і скажіть їм, щоб вони навчили цьому своїх дітей».

Іов заплющив очі, перехрестився і прочитав напам'ять молитву: «Да воскреснет Бог, и да разыдутся врази его, и да бежать от лица его ненавидящи его». («Нехай воскресне Бог, нехай розпорощатся вороги Його, і ненависники Його нехай біжать від лица Його»). Це були священні слова з псалмів, глава 68, вірш 1, які були написані на маленькому хресту.

Іван приєднався до діда в продовженні відомої захисної молитви: «Як дим розганяє, так і розганяє їх, як віск тоне перед (ликом) огню, так нехай згинуть нечестиві (біси) на землі. присутність (лице) тих, хто любить Бога і хреститься на собі, і радіймо, кажучи: Радуйся хресту Господа нашого, що розганяє бісів силою розп'ятого на ньому, нашого

Господь Ісус Христос, що зійшов у пекло і переміг силу диявола, і дав нам свій славний хрест для розгону всякого зла. О, найчесніший і животворчий Хресте Господа нашого, допоможи мені святою Владичицею Богородицею. і з усіма святими небесними силами повсякчас, нині, і повсякчас, і на віки віків. Амінь».

Іов та Іван вклонилися до землі і торкнулися чолом об підлогу. Після трьох таких поклонів вони підвелися і вклонилися один одному по пояс у знак взаємної поваги та приниження. Іван уже не міг стримувати сліз, які прагнули ринути й котитися по його обличчю.

— Чого ти нас покидаєш? — схлипнув Іван, який уже передчував близьку розлуку.

— Скінчилося моє паломництво по землі, онуку мій, — тихо відповів Іов, обіймаючи і втішаючи Івана. «Треба мені повернутися в Росію-матінку, щоб скласти змучені кості і спочити. Краще я зроблю повний круг і вернуся на батьківщину, ніж далі страждати на чужині. Є приказка: «С родной земли—умри, не сходи (З Батьківщиною вмири — не покидай її) Маєш свою долю виконати, тож іди далі без мене. Дивіться на його спокутну силу, бо це наш зв'язок між небом і землею».

Та вас ті безбожні поради відправлять у Сибір здохнути, як скотину», — заперечив Іван.

— Любий мій хлопчику, — напоумив Іов. «Немає місця на землі, де ви можете сховатися від анти-Христа та його легіону демонів, які переслідують істинних віруючих. Його робота зла та безбожності поширюється по всій землі, і лише в постійній молитві та чуванні ви можете уникнути його Знак на душі твоїй. Вірую в Росію, хоч вона на мить відвернула обличчя своє від Бога. Вірую, що їй судилося відкрити в свій час істинну віру православну. Пам'ятайте, вона третє царство, а там буде четверте ніколи не бути, як пророкували наші предки. Якщо мені доведеться страждати за справу і бути зрадженим земляком, нехай буде так. Я готовий віддати світ і своє життя, щоб отримати свою нагороду в раю ."

Аура світла осяяла обличчя Іова, коли його очі дивилися в небо. Говорячи, він ніби дивився в інший світ, у світ мучеництва заради спасіння. Він був готовий взяти участь у земних стражданнях, наслідуючи Христа, щоб отримати небесний вінець.

— Я сподівався з тобою перейти в новий край, — сказав Іван, похиливши голову. Його очі дивилися крізь сльози на поношені черевики діда.

«Є лише одна земля, куди я хочу потрапити зараз, мій любий хлопчику», — сказав Іов. «Рай.»

— Разом поїдемо в місто, — змінив тему Іван.

«Так, ми підемо до міста разом, а потім розійдемося різними шляхами: ти по водах до нової землі, а я на суші назад до старої землі», — сказав Іов, передбачливо дивлячись на далеке майбутнє.

Пізніше Іов доручив Івану забрати ікони з молельні (церкви) і гобелен із семи хрестів і спакувати їх у спеціальну валізу. Іванові було доручено розмістити їх на новій землі, куди вони підуть.

За дві години до настання сутінків, коли сонце вже спускалося за обрій, Іван, Маша та Іов забралися в найнятий вагон, загорнувши в пачки свої речі, а в валізи запакувавши свої особливі скарби та святині. Вони прямували до Харбіна. Коли вони проїжджали повз будинок покійного Стефана Дуракова, вони почули групу стареньких співів і голосіння. Іван попросив водія зупинитися на хвилинку. Він хотів хвилинку послухати. Крізь відчинене вікно було чути повторювані інтонації знайомої молитви:

Святий Боже
Святий Кріпкий
Святий Вічний
Помилуй нас.

Водію не терпілося дістатися до Харбіна й повернутися додому до настання темряви, тож Іван не зміг віддати останню шану малознайому другові. Сонце вже стояло над західним обрієм на вершині пагорбів за містом, коли трійка прибула до багатолюдного міста Харбін. Вулиці, як завжди, були зайняті масами Китаю, які снували новоасфальтованими вулицями на своїх велосипедах, наче мурахи, що діловито працюють на свою колонію.

Іван та Іов розійшлися біля радянського консульства, де група старообрядців схвильовано товклася, чекаючи вантажівок, які відвезуть їх назад до матінки-Росії.

Коли Іван їхав від радянського консульства, він почув, як з грамофона пролунав радянський національний гімн «Інтернаціонал», пісня, яка намагалася об'єднати весь людський рід під прапором молота, серпа та п'ятикутної зірки на червоному радянському прапорі. Іван махав Іову, поки той не дійшов до перехрестя, а потім зовсім втратив його з поля зору. В горлі Івана з'явився великий клубок, коли він намагався стримати сльози прощання.

На вокзалі Іван зіткнувся з Альошею Честнословим, який щойно прийшов з молитви за душу Стефана Дуракова.

— Альоша, друже мій милий, — вигукнув Іван, побачивши Альошу з дружиною і трьома дітьми. Альоша Честнослов був старший за Івана на шість років і на кілька дюймів вищий за Івана, який був на дюйм менший шести футів. Альоша виглядав набагато старшим, ніж був насправді, через білі смуги в його жилавій бороді. Іван і Альоша неодноразово полювали разом, і тема їхніх розмов зазвичай точилася навколо полювання. Але в цьому випадку Івану було цікаво дізнатися більше про смерть і похорон Стефана.

— Ви бачили Стефана перед від'їздом? запитав Іван.

— Я щойно звідти, — сказав Альоша. Вираз його обличчя миттєво змінився від радості до смутку при згадці імені Стефана. Він усе ще почувався винним і частково винним у трагічній зустрічі хлопчика з тигром.

«Андрій розповів, що трапилось», — сказав Іван. — Мабуть, було жахливо.

— Батьки не хотіли показувати обличчя свого сина, — сказав Альоша, скручуючи обличчя в жахливу гримасу. "Його обличчя було так сильно подряпано кігтями тигра, що його було важко впізнати. Батько побудував труну і накрив сина, щоб ніхто не бачив неприємної картини. Він хотів, щоб усі запам'ятали його сина красивим молодий чоловік."

— Про обличчя Андрій мені не казав, — зауважив Іван.

«Батько просив, щоб ми тоді нікому не казали», — зізнався Альоша. "Вчора я прийшов до них додому, щоб допомогти матері одягнути Стефана в нову білу сорочку з вишитою хрестиком вишнями, яку вона

нашвидкуруч пошила спеціально для його поховання. Він був весь вимитий і чистий, але на його обличчі ще були шрами. п'ять пар червоних вишень на передній частині його сорочки та п'ять жовтих квітів на кожній парі додавали життя його жахливому вигляду. Вісім вишень, пришитих навколо високого коміра, приховували потворну рану, яку тигр розірвав на його шиї».

— Як сприйняли це батько й мати? запитав Іван.

«Вони плакали разом з іншими, хто прийшов оплакувати», — лаконічно зазначив Альоша. — Батько, знаєте, своїми руками збудував труну і дерев'яний хрест, виглядав втомленим, мати теж.

— Шкода, що він не поїде з нами до Гонконгу, — зауважив Іван.

— Шкода, — погодився Альоша. «Насправді ми говорили про те, щоб залишити Китай під час нашої поїздки на полювання. Він дуже хотів поїхати в нову країну. Але це була не Божа воля щодо нього».

Іван і Альоша продовжували розмовляти про дрібниці, поки чекали потяга, який везе їх до Гонконгу. Маша тим часом розмовляла з Альошиною дружиною Варварою, яка народилася в Китаї через десять днів після того, як її батьки перетнули кордон під Хабаровськом. Вона мала китайські манери від спілкування з китайськими школярами, а риси її обличчя нагадували татарське схрещування, яке остаточно змінило й забруднило чистоту білої російської крові ще в тринадцятому та чотирнадцятому століттях. Азіатський відтінок шкіри і округлість обличчя Варвари були характерними для метиса російської. Власне, свого часу було поширене прислів'я: «Росіянину шкуру подряпай — під татариним знайдешся».

Маша миттєво полюбила Варвару, яка любила дітей і щохвилини розповідала про трьох дітей, яких вона народила. Варвара запевнила Машу, що народження дітей — це кульмінаційний момент у житті жінки, досвід, який плекається і переживається багато разів. Дві жінки розмовляли весь час, поки сиділи в очікуванні. Говорили і про народження, і про дітей, і про створення сім'ї. Троє Варвариних дітей тим часом гралися біля залізничної колії.

Було темно, коли потяг нарешті прибув на станцію. Усе було влаштовано для того, щоб перша група старообрядців вирушила до Гонконгу. Чиновники на вокзалі проштампували їхні папери й завантажили в поїзд. Іван і Маша трималися поруч зі своїми друзями

Альошею і Варварою. Дві пари стали нерозлучними, і їхня дружба зміцнилася протягом наступних днів.

Через шість днів, у день свята Воздвиження Чесного Хреста, поїзд прибув на Коулунську сторону Гонконгу. Старообрядництво перетнуло кордон із західним світом. Це був світ англійців, торговців і швидких англійських машин, що їхали по лівій стороні вулиці. Це був світ міжнародних кораблів, що транспортували вантажі до та з інших країн світу. Це був світовий торговельний центр, і Іван почувався так, наче переїхав у чужу країну, де російського життя, яким його знав Іван, практично не існувало.

Іван утішав себе в той день, 14 вересня, словами, які запам'ятав з літургії Воздвиження Чесного Хреста Господнього: «Спаси, Господи, людей Твоїх і благослови насліддя Твоє, подай перемогу православним нашим над язичників і Хрестом Твоїм захисти людей Твоїх».

Іван перехрестився, як і деякі його одновірці-старообрядці, коли вони залишили комуністичний світ у Китаї й увійшли у вільний світ у британському Гонконгу.

CHAPTER 2 - "Exaltation of the Most Holy Cross"

It was Sunday and business went on as usual in the Chinese Communist world. People bought, sold, traded, and took care of business like on any other day of the week. Andrey went early in the morning to sell the rifle to the Chinaman in order to get some money for Ivan. Stefan Durakov was laid in a coffin in preparation for the funeral service at the church cemetery. Ivan and Masha slept after the night church service. They woke up at noon when Andrey had already returned from town with the money. He had left the money with the grandfather when he was told that his friend was still sleeping.

"Tell Ivan I'll try to make it to the train station tonight when the train is scheduled to depart for Hong Kong," instructed Andrey.

Andrey was in his wagon and whipping his horse into motion before Ivan could get out of bed. Ivan heard the commotion at the front door, but he had a hard time opening his tired eyes. He always felt this way after a long night service.

"What did Andrey say?" asked Ivan as he rubbed the sleep away from his eyes with his knuckles. He stopped three feet away from his grandfather and waited impatiently for an answer.

"He told me to give this money to you," said Iov, handing a small roll of money into Ivan's outstretched left hand. Iov stroked his long gray beard as he tried to remember what else he was expected to relay. Then he felt a tingle in his brain, and a picture of Andrey flashed into his mind. Instantly he heard the words, "Tell Ivan I'll try to make it to the train station."

"And there's something else," muttered Iov as his eyes sparkled with the joy of remembering. "Andrey said he'll try to see you at the train station one last time before you leave for Hong Kong." Iov didn't mention anything about the Soviet agitators that were in town. Andrey had briefly remarked about their presence in Harbin.

Ivan went back to his room, folded the money carefully into his wallet, and then said his prayers. Masha began to stir as Ivan rapidly and meticulously made his obeisances and crossings. He muttered the Lord's Prayer and then he finished off with another short petition for the Lord "not to be angered at me a sinner and a lazy servant." He emphasized the closing words, "and

enlighten the eyes of my heart to learn of your word and to understand your commandments and to do your will and to sing unto thee with an open heart." Masha whispered the words, "And to praise your holy and All-Mighty name, the Father, Son, and Holy Spirit, now and always and for ever and ever. Amen."

Masha bowed three times to the floor beside her husband, and then she crossed herself in the act of finalizing the morning prayer. She fought back a tear as she imagined what a hard road lay ahead of them. She struggled to her feet under the weight of the child in her womb and under the burden of the overpowering depression that suddenly seized her heart.

"What's the matter with you?" asked Ivan, grabbing Masha by the arm as she started to falter and lose her footing.

"I don't know," responded Masha, as she reposed in Ivan's arms. "I felt a little faint and sorrowful."

"You should feel happy," encouraged Ivan. "We have a bright future ahead of us."

"I know," replied Masha. "But I was thinking of the uncertainty that lies ahead. What if we don't make it to America? What if we're tricked into going to some other country? What kind of work will you do? And how will we live?"

"My dear Mashenka," reprimanded Ivan, using an endearing form of her name. "Our lives are in the hands of God. He led our parents thus far, and now He'll lead us to the Promised Land. I have no doubts that we'll live some day soon in America. Don't worry about it. We'll make it all right."

Ivan put his reassuring arm around Masha's shoulder and caressed her cheeks. He kissed her tears away and reassured her with affectionate words that everything would work out for good for them.

The warm tender moment was interrupted by a rare occurrence in the countryside--the jarring sound of a whining Army jeep. Ivan quickly ran to the front door to see what on earth was entering their private domain. Iov glanced over Ivan's shoulder as the Soviet jeep thundered and skidded to a dusty halt outside their gravel walkway. Two men in brown uniforms stepped out of the two-seat jeep and briskly walked up to the door.

"Товарищи/Tovarishchi," (comrades) said the older of the two men as he smiled in an awkward way. His face was red from excessive drinking and his hands were stained with cigarette tar and nicotine. A thin scar from a knife wound decorated the left side of his throat. He addressed all people with the over-used Soviet term "comrade."

"Что вам надо/Shto vam nada?" (What do you want?) asked Ivan as he took a defensive position with arms folded across his chest.

"We heard that the Westerners have enticed the Chinese to let some of you go abroad," began the older man, who happened to be a sergeant. "Our Soviet consulate in China is concerned about its Russian citizens and wishes to extend a warm welcome back to the Fatherland for all who wish to return."

"We have no such desire," bluntly stated Ivan. He was ready to close the door when the other man stepped forward with an outstretched right hand.

"Пожалуйста подожди-ка минутку/Pozhaluysta pogozhdyi-ka minutku," (Please wait a minute) politely requested the younger man in his starched uniform. Ivan stopped and looked at the young man who was decorated with several distinguished-looking metals. His youthful face and high-class mannerisms were a complete contrast to his low-breeding, burly companion. A shiny medal emblazoned with the words "The Order of Lenin" caught Ivan's eyes.

"Hear me out," began the young officer. "We have begun a new program in Russia."

He had been trained to use the Russia instead of Soviet Union when talking to non-Soviets. The words "new program" enticed even Ivan to perk up his ears. He edged his way past Ivan and made his peasant appearance plainly visible to the young lieutenant.

"This new program consists of giving land back to the people and bringing all the Russians back to their won soil," continued the young lieutenant, who was experienced in the art of persuasion through positive propaganda. "There is a bright future for Russia, and we wish to unite all the Russians behind the slogan 'Peace to All the World.' Russia is now rising to its highest potential, and within a month it will take its place as the boldest and most adventurous nation on earth. Russia plans to reach for the stars and point

the way to the cosmos for all humanity. I cannot disclose all the facts to you, but I can promise you one thing."

"What's that?" asked Iov as he stepped down from the threshold of the door to the ground below. The young lieutenant looked the old man straight in the eye.

"Things in Russia have changed for the better," announced the young lieutenant with a smile. "Even the churches are opening their doors again, and people are permitted to gather and worship their god. The days of persecution are over."

Iov couldn't believe his ears. Could this be true?

"You're lying!" exclaimed Ivan. Ivan stared at the clean-shaven young lieutenant. Ivan saw a man who spoke Russian and yet belied the traditional mold of a bearded Russian (an image that Ivan had formed in his own mind as to what was real and orthodox in contrast to what was false and ungodly).

"Wait a minute!" chimed in Iov in his squeaky old voice. "There might be some truth to what he's saying."

"There's no truth in his words at all," roared Ivan. His voice and facial appearance began to resemble a lion intent on swallowing its prey. He pointed his finger at the sergeant who was not sitting comfortably in the driver's seat smoking a thin-tubed Soviet cigarette. "That man is an animal, and he has the look of a murderer. I would never trust my life in his hands. I've heard he takes our people to Siberia and whips them until they die."

The sergeant sat up at the mention of the word "murderer." He hadn't heard anyone call him that since the Second World War when he stabbed a German in cold blood. That was when he had received the knife wound in his throat. The German had managed to momentarily grab the knife from his hand and strike at his vital life line, but the sergeant overpowered him with a bear hug and cut the German's throat before he could strike again.

"I'll teach you to call me names," bellowed the sergeant as he came storming toward the man who dared confront him. The young lieutenant stood in his way with arms extended at the sides, barring the way for any impetuous attack. The young lieutenant whispered a threat into the sergeant's enraged

ears, and the sergeant backed off instantly. He did not want to be reported for insubordination to a higher-ranking officer.

"I'm sorry for his behavior," said the young officer in a cool manner. "He has suffered much during the war, and the scars of memory do not heal at all with such old war horses."

Ivan stood in the doorway, trembling from the thought that he had almost provoked a fight from a veteran warrior. Masha had watched the showdown from the window facing the walkway, and now she came to Ivan's rescue.

"Come inside, Vanya," she pleaded, taking him by the hand and pulling him back to safety. Ivan did not resist. He felt numb and weak, as if his blood had rushed from his head to his feet.

"Старичок/Starichok (old man)," said the young officer, addressing Iov in familiar terms. "You tell that young boy of yours that Russia can use his fighting spirit and his courageous energy. And don't forget, as our saying goes, "Своя земля и в горести мила/Svoya zemlya e v goresti mila (One's own land is dear even in time of affliction)."

"Is it true, young man," interrupted Iov, who was intent on finding a solution to an age-old question, "that Russia is really going to lead the world to a better future?"

"That's a fact," replied the young officer proudly.

"And the orthodox faith will be restored to its rightful God-given place?" asked Iov with a starry-eyed look in his eyes.

"Religion will be tolerated," stated the young officer matter-of-factly. "Comrade Khrushchev has assured us of that."

"Then there's still hope for Russia," mused the old man as his eyes gazed into the northwest across the hills to the land which he once called "родина/rodina" (motherland). "If Russia remembers God and recalls her mission in the world as our fathers taught us, then the cross of suffering will fall off her back and she'll stand upright once again in the orthodox faith as she once did before the heretical changes brought ruin and judgment upon the land."

The young officer had no idea what the old man was muttering about. He saw that the old man was simply talking to himself, as if in some reverie or a form of rapture.

"Let's hit the next household," signaled the young officer to his driver. "The old man's rambling like a fool."

The sergeant turned the key in the ignition, and the jeep's motor sputtered and choked momentarily from all the country dust that had gotten into its carburetor. Iov turned and yelled toward the jeep.

"Are there others going back to Russia?" asked Iov.

"What did you say?" yelled back the young officer.

Iov came up to the jeep. "Are there other Russians that are willing to go back to Russia?" he repeated.

"Yes," replied the young officer. "We have several trucks by the consulate in town ready to go back tonight with people assigned to them. We've already shipped a convoy earlier this week. I told you it's a big program, and many of your people would rather go back to Russia than wander upon the face of the earth for the rest of their days."

"I want to go back to my 'родина/rodina' (motherland) again," said Iov. His soul leaped for joy within his heart. All at once he knew that he was coming home again. His journey on earth was over.

"We won't have much use for you, old man," remarked the sergeant bluntly.

"That's all right," interjected the young officer tactfully. "You can still come. Mother Russia will welcome you back in her arms no matter how old you are. Be at the consulate before dark. It's several blocks away from the train station. You'll find it."

The sergeant whizzed back in reverse and then shifted into first gear as he picked up a cloud of dust under the spinning tires. The young lieutenant waved and smiled at Iov, who turned his face away from the blinding dust.

Iov crossed himself and muttered his habitual "Господи помилуй/Gospodi Pomilui" (Lord, have mercy) as he opened the door to the hut. He knew

exactly what he had to do. He envisioned the circular path of his pilgrimage, which had started from Russia and was finally returning there again. He touched the wooden cross that hung around his neck on a thick string and muttered a prayer before he approached Ivan.

"My dear grandson, Ioann," began the old patriarch as he approached Ivan. "I want you to sit down for a moment and listen to my last words of instruction to you."

Ivan sensed the seriousness of the moment, for his grandfather used spiritual name Ioann only during moments of special spiritual instruction. He sat down in a chair facing Iov, who stood before Ivan with trembling hands.

"This cross that I'm about to give to you is a sacred relic that my настоятель/nastoyatel (minister) Avraam gave me before he went to meet his maker." Iov showed Ivan a brown wooden cross about two inches long and one inch wide. There was a worn spot on the bottom of the cross, and the unpainted exterior revealed splinters of a light brown hue making up its substance.

"This precious cross has a long history, and it has always blessed and protected those who respected it and honored it by wearing it around their necks," stated Iov reverently. "The wood is sacred. It was made years ago in Russia from a consecrated tree. The symbols of our faith are inscribed on it. Listen carefully and always remember what I am about to tell you."

Iov came close to Ivan and knelt on his right knee as he showed the face of the cross to Ivan. Ivan bent over slightly and peered at the mystery of the wooden tree-cross. He had seen it before, but now he was being honored by having it in his possession. It was larger than the one inch soft metal cross that he wore around his neck.

"You've heard it said, I'm sure," continued Iov, "That the Latin cross has four extremities and our orthodox cross has eight extremities. Our cross was given to us to safeguard and preserve for all generations so that the complete mystery of God might be revealed in due time. Our cross combines three crosses: the first cross on top has the inscription 'Царь Славы/Tsar Slavi' (King of Glory) over it; the second cross, the longer one going horizontally a little below the smaller top one and parallel with it, has the inscription 'Исус Христос, сын Божий/Iseus Hristos, sin Bozhiy' (Iseus Hristos, Son of God) on the sides; the third cross, a diagonal cross, with the left foot being lower

than the raised right foot, has the inscription 'раб Божий, место лобное, глава адамова/rab Bozhiy, mesto lobnoye, glava Adamova' (servant of God, place of the Skull, head of Adam) on the sides, using just the first initials. Connecting the lower cross and standing on the left and right sides are the reed upon which the vinegar in a sponge was given to our Lord to drink and the spear which pierced his side. On the sides of the cross near its middle is the inscription 'ni ka' which means 'Нас искупи кровью адамова/nas iskupi krovyou Adamova' (save us with the blood of Adam). And at the foot of the cross is the head of Adam, which rests in repose under the entire structure of the three crosses. I have heard it said that the cross of Hristos was created from three kinds of wood: 'кипариса, певга, и кедра/kipareesa, pevga, e kedra.' One of our teachers, St. John Chrysostom, however, was of the opinion that the cross was made only of oak."

Ivan puzzled over the words " кипариса, певга, и кедра / kipareesa, pevga, e kedra." He knew the cypress and the cedar trees, but he had never heard of the third tree.

"What kind of tree is pevga?" asked Ivan.

"That is a mystery to me, too," answered Iov. He turned the cross over to its back side and pointed to the one verse inscription. "On this side is the prayer of protection that you say before going to sleep at night. Teach it to your children, and tell them to teach it to their children."

Iov closed his eyes, crossed himself, and recited the prayer by heart: "Да воскреснет Бог, и да разыдутся врази его, и да бежать от лица его ненавидящие его/Da voskresnet Bog, e razidutsya vrazi yeho, e da bezhat ot litsa yeho nenavigyashchiye yeho." ("Let God arise, let his enemies be scattered; let them also that hate him flee before him"). Those were the sacred words from Psalms chapter 68, verse 1 which were inscribed on the small cross.

Ivan joined his grandfather in the continuation of the well-known prayer of protection: "As smoke is driven away, so drive them away; as wax melteth before (the face of) the fire, so let the wicked (demons) perish at the presence (the face of) those who love God and make the sign of the cross upon themselves. And let us rejoice saying: Rejoice for the cross of our Lord, which disperses demons with the power of the one who was crucified on it, our Lord Isous Hristos, who descended into hell and defeated the power of

the devil and gave us his glorious cross for dispersion of all evil. Oh, most honored and life-giving Cross of our Lord, help me with Our Holy Lady the Mother of God and with all the holy heavenly powers, at all times, now and always and for all ages in eternity. Amen."

Iov and Ivan bowed to the ground and touched their forehead against the floor. After three such obeisances, they stood up and bowed from the waist down toward each other in mutual respect and humiliation. Ivan could no longer hold back the tears that were longing to burst and roll down the sides of his face.

"Why are you leaving us?" sobbed Ivan, who had by now sensed the imminent separation.

"My pilgrimage on earth is over, my grandson," softly replied Iov as he embraced and comforted Ivan. "I must go back to Mother Russia to lay down my weary bones and rest. I'd rather make the full circle and return to my homeland than to continue suffering in some foreign land. There's a saying: 'С родной земли—умри, не сходи/S rodnoy zemli--oomri, nye skhodi' (Die with your motherland--don't leave it). You have your own destiny to fulfill, so you go on without me. The protection of the Holy Cross will preserve you from all harm. Look to its redeeming power, for it is our connection between heaven and earth."

"But those ungodly Soviets will send you to Siberia to die like an animal," remonstrated Ivan.

"My dear boy," admonished Iov. "There is nowhere on earth that you can hide from the ante-Hrist and his legion of demons that persecute the true believers. His work of evil and ungodliness is spread all over the earth, and only in constant prayer and vigil can you escape his mark on your soul. I believe in Russia even though she has momentarily turned her face away from God. I believe that she is destined to reveal the true orthodox faith in due time. Remember, she is the third kingdom, and a fourth there will never be, as was prophesized by our forefathers. If I have to suffer for the cause and be betrayed by a fellow-Russian, so be it. I am ready to give up the world and my life in order to gain my reward in paradise."

An aura of light beamed around Iov's face as his eyes gazed heavenward. He seemed to be gazing into another world as he spoke, a world of

martyrdom for the sake of salvation. He was willing to participate in earthly suffering in imitation of Christ in order to gain a heavenly crown.

"I was hoping to cross into the new land with you," said Ivan with his head bent down. His eyes looked through tears at his grandfather's worn out shoes.

"There's only one land that I want to enter now, my dear boy," said Iov. "Рай/Raiy" (Paradise).

"We'll go into town together," said Ivan, changing the subject.

"Yes, we'll go into town together, and then we'll go our separate ways, you on the waters to a new land and me on dry land back to an old land," said Iov as he stared with foresight into the distant future.

Later Iov instructed Ivan to take the ikons from the molelnya (church) and the tapestry of the seven crosses and pack them in a special suitcase. Ivan was instructed to set them up in the new land to which they would go.

Two hours before dusk, as the sun was beginning its descent to the horizon, Ivan, Masha and Iov climbed into a hired wagon with their belongings wrapped up in small bundles and their special treasures and sacred relics packed in suitcases. They were on their way to Harbin. As they rode past the home of the late Stefan Durakov, they heard a group of old ladies chanting and mourning. Ivan asked the driver to stop for a moment. He wanted to listen for a moment. Through the open window could be heard the repetitious intonations of a familiar prayer:

“Святыи Боже/Svyatyi Bozhe
Святыи крепкий/Svyatyi krepkiy
Святыи бессмертный/Svyatyi bessmertniy
Помилуй нас/Pomiluy nas.”

(Holy God
Holy Strong One
Holy Eternal One
Have Mercy on Us.)

The driver was impatient to get to Harbin and back home before dark, so Ivan was not able to pay his last respects to a friend he hardly knew. The sun was hanging over the western horizon on the top of the hills outside town by the time the threesome arrived in the crowded city of Harbin. The streets were busy as usual with China's teeming masses that scurried through the newly paved streets on their bicycles like ants busily working for their colony.

Ivan and Iov parted ways at the Soviet consulate, where a group of Old Believers were excitedly milling around, waiting for the trucks that would take them back to Mother Russia.

As Ivan rode away from the Soviet consulate, he heard a gramophone blasting out the Soviet national anthem, "The Internationale," a song which tried to unite the whole human race under the banner of the hammer, the sickle and the five-pointed star on the red Soviet flag. Ivan kept waving to Iov until he came to a crossroad, and then he lost sight of him completely. A big lump formed in Ivan's throat as he tried to hold back the tears of parting.

At the train station Ivan ran into Alyosha Chestnoslov, who had just come from the preliminary prayers for the soul of Stefan Durakov.

"Alyosha, my dear friend," exclaimed Ivan as he caught sight of Alyosha with his wife and three children. Alyosha Chestnoslov was six years older than Ivan, and he stood several inches taller than Ivan, who was an inch shy of six feet. Alyosha looked much older than he actually was because of the white streaks in his stringy beard. Ivan and Alyosha had hunted together on numerous occasions, and their topic of conversation usually revolved around hunting. But on this occasion Ivan was interested in finding out more about Stefan's death and funeral.

"Did you see Stefan before you left?" asked Ivan.

"I just came from there," said Alyosha. His face instantly changed in expression from joy to sadness at the mention of Stefan's name. He still felt guilty and partly to blame for the young boy's tragic encounter with the tiger.

"Andrey told me what happened," said Ivan. "It must have been awful."

"The parents didn't want to show their son's face," said Alyosha, twisting his face into a horrible grimace. "His face was so badly scratched by the tiger's claws that it was hard to recognize him. The father built the coffin and

covered his son up so no one would see the unpleasant picture. He wanted everyone to remember his son as a beautiful, handsome young man."

"Andrey didn't tell me about the face," remarked Ivan.

"The father asked us not to tell anyone at the time," confessed Alyosha. "I came to their house yesterday to help the mother dress Stefan in the new white shirt with cross-stitched cherries that she quickly sewed especially for his burial. He was all washed and clean, but he still had the scars on his face. The five pairs of red cherries on the front of his shirt and the five yellow flowers with each pair added some life to his ghastly appearance. The eight cherries sewn around the high collar concealed the ugly gash that the tiger ripped around his neck."

"How were the father and mother taking it?" asked Ivan.

"They wept right along with the others who came to mourn," succinctly stated Alyosha. "The father, you know, built the coffin and the wooden cross with his own hands. He looked tired, and so did the mother."

"It's too bad he won't be making it with us to Hong Kong," remarked Ivan.

"It's a pity," agreed Alyosha. "In fact, we were talking about leaving China during our hunting trip. He was anxious to travel to a new country. But that wasn't God's will for him."

Ivan and Alyosha continued talking about small matters while they waited for the train that would take them to Hong Kong. Masha conversed, in the meantime, with Alyosha's wife, Varvara, who had been born in China ten days after her parents had crossed the border near Khabarovsk. She had Chinese mannerisms from associating with Chinese school children, and her facial features reminded one of the Tartar cross-breeding that had permanently changed and polluted the purity of the white Russian blood back in the thirteenth and fourteenth centuries. Varvara's Asiatic tint in her skin and roundness in her face was characteristic of the half-breed Russian. In fact, at one time it was popular to use the proverb, "If you scratch the skin of a Russian, underneath you'll find a Tartar."

Masha took an instant liking to Varvara, who was fond of children and talked a mile a minute about the three children she gave birth to. Varvara reassured Masha that having children was a climactic experience in a woman's life, an

experience that is cherished and relived many times. The two women talked all the time they sat waiting. They talked about giving birth, about babies, and about raising a family. Varvara's three children, in the meantime, played games by the railroad tracks.

It was dark when the train finally arrived at the station. Everything was arranged for the first group of Old Believers to depart for Hong Kong. The officials at the station stamped their papers and loaded them into the train. Ivan and Masha stayed close to their friends, Alyosha and Varvara. The two couples had become inseparable, and their friendship strengthened during the days to come.

Six days later, on the holyday the Exaltation of the Holy Cross, the train arrived on the Kowloon side of Hong Kong. The Old Believers had crossed the border into the western world. It was a world of the Englishman, the merchant, and the fast English cars driving on the left-hand side of the street. It was a world of international ships transporting goods to and from the other countries of the world. It was a world trade center, and Ivan felt as if he had crossed over into a strange, foreign land where the Russian life as Ivan knew it was virtually non-existent.

Ivan comforted himself on that day, the 14th of September, with the words that he had remembered from the liturgy of the Exaltation of the Holy Cross: "O Lord, save Thy people and bless Thine inheritance; grant victory to our Orthodox Believers against the heathen and protect thy people with Thy Cross."

Ivan crossed himself, as did some of his fellow Old Believers, when they left the communist world in China and entered the free world in British Hong Kong.